

Tidinge

VAN DIE GOUDE

4
jaargang 34 | november 2016

Sint Nicolaas in Gouda
tijdens de oorlogsjaren

De opgraving in het koor
van de Sint-Janskerk

De Lommerd of Bank van
Lening in Gouda.

Reynier Snoy uit de slag-
schaduw van Erasmus

Gouwe Verhalen:
Dicky ten Bergen-van Vliet

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit, dr. Paul H.A.M. Abels, drs. Christiaan van der Spek, drs. Margreet Windhorst, drs. Paul van Horsen** (hoofdredacteur)
tekstredacteur: **drs. Kenny Louwen**

vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar**
(archeologie), **ir. Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal),
Nico J. Boerboom (foto's en afbeeldingen)
met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief
Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**

redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**
telefoon 0182-536053
e-mail: **pvanhorsen@kpnmail.nl**

secretariaat van die Goude: **Postbus 307,
2800 AH Gouda, telefoon 0182-534884**
e-mail: **info@diegoude.nl**

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda**
(**www.2pk.nl**)

drukkerij: **Quadraat Printmedia, Oud-Beijerland**

ISBN: **0168-0498**

Lid worden van Historische Vereniging die Goude: Het lidmaatschap kost 28 euro voor particulieren per jaar; bedrijven betalen 45 euro. U kunt zich opgeven via onze website. www.diegoude.nl
Opzeggen: U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen.
Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

foto voorzijde: koor van de Sint Janskerk: SO3 wordt blootgelegd (foto M. van Dasselaar)

Van de redactie

Sint-Nicolaas staat ieder jaar in deze maand bij jong en oud in de belangstelling. Precies twee jaar geleden kwam hij voor het eerst via de landelijke televisie in Gouda aan. Dat hij Zwarte Piet meebracht, was voor velen vanzelfsprekend, maar dat sommige Pieten er nog traditioneel uitzagen, werd die dag niet door alle aanwezigen geapprecieerd. De alternatieve stroopwafel- en kaaspieten zorgden daarentegen voor een historische primeur. Voor Thea van Wordragen en Henny van Dolder was de komst van de goedheiligman aanleiding om de geschiedenis van de Sinterklaasviering in Gouda eens na te gaan. In het laatste nummer van Tidinge in 2014 vroegen zij zich op het eind van hun artikel af of Sint-Nicolaas ook in de oorlogsjaren nog verwelkomd was met een feestelijke intocht. In dit nummer laten zij zien hoe hij de oorlog doorkwam.

De opgravingen in het koor van de Sint-Jan hebben al veel publiciteit gehad. Het precieze en uitgebreide verhaal van de ontdekking van de grafkelders en van de speurtocht naar de herkomst van de graven is van de hand van onze archeologisch medewerker Marcel van Dasselaar in de serie 'Ondergronds'.

De lommerd was als bank van lening een uitkomst in tijden van geldnood. Verdwenen is hij nog niet, maar het aantal banken is behoorlijk afgenomen. Henny van Dolder heeft zich uitgebreid verdiept in het ontstaan van de Goudse lommerd die onderdak heeft gehad in de Agnietenkapel.

Gevelsteen met Sint-Nicolaas en de drie jongetjes in een pekelvat, hoek Dam/Damrak Amsterdam. Zie voor het verhaal www.catharijneconvent.nl/verhalen/sinterklaas/ (foto: Vereniging Vrienden van Amsterdamse Gevelstenen)

In de reeks 'Goudana' besteedt Paul Abels aandacht aan de Goudse arts Reynier Aertszoon Snoy, humanist en tijdgenoot van Erasmus.

Het 'Gouwe Verhaal', geschreven door Gert Jan Jansen, gaat over Dicky ten Bergen. Zij haalt herinneringen op uit de tijd dat zij nog in de Naaiersstraat woonde.

Paul van Horssen

Sint-Nicolaas in Gouda tijdens de oorlogsjaren 1940-1945

Thea van Wordragen en Henny van Dolder-de Wit

In aansluiting op een eerdere bijdrage¹ vertelt dit artikel iets over de viering van het Sint-Nicolaasfeest in de donkere periode van de Tweede Wereldoorlog. In 1939 rijst het vermoeden dat oorlog onvermijdelijk is, hoewel iedereen hoopt dat zo'n ramp aan Nederland voorbij zal gaan. De Goudsche Courant van 16 oktober 1939 meldt een 'verse toevoer van soldaten' en 'Soldaten luiden verblijf in Gouda uit. Feesten in de cantine'. De laatsten zijn van de lichting-1924 en maken plaats voor de lichting-1940. De PTT heeft voor militairen een uitzondering gemaakt: voor Sint-Nicolaaspakketten verzonden aan het veldpostadres en 'beneden den rang van officier' geldt een half posttarief.

1939

Ook de middenstand sluit zich hierbij aan. Sigarenzaak L. Binnendijk aan de Kleiweg heeft voor soldaten speciale pakketten samengesteld, inhoud: 1 sigarettenkoker, 1 tabakspijp, 1 tabakszak, 1 pijpkrabber en 1 pijpreiniger. Op 5 december is er drie avonden lang feest in de Ambachtsschool aan de Graaf Florisweg met Sint-Nicolaasgeschenken voor alle militairen. De oorlogsdreiging wordt ook zichtbaar. Uit voorzorg worden tussen september en december de kostbare

Goudsche Courant 4-12-1939 (SAMH)

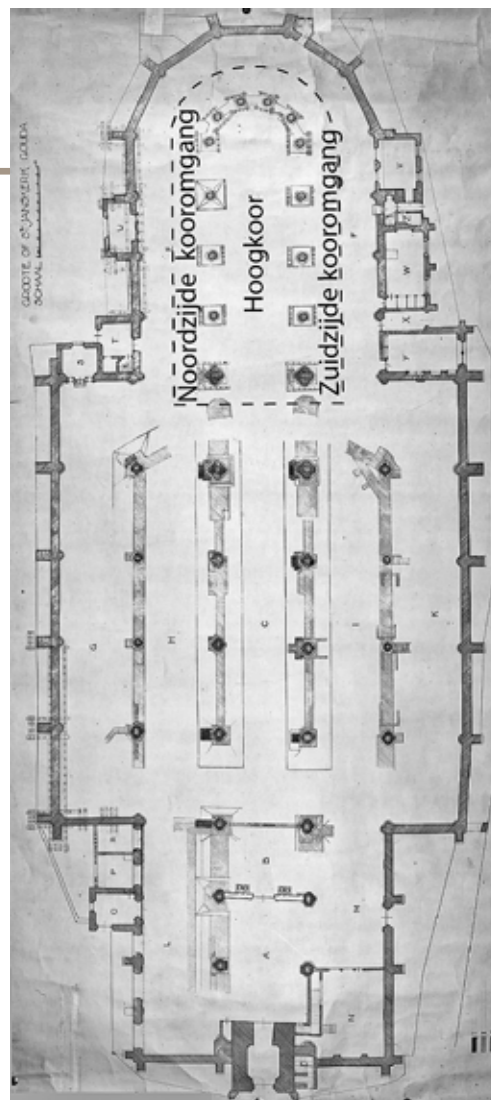
gebrandschilderde glazen uit de Sint-Janskerk verwijderd en op verschillende locaties in veiligheid gebracht. Hoog opgestapelde zandzakken moeten het stadhuis aan de Markt beschermen tegen mogelijke beschietingen. Op diverse plaatsen in de stad staan op de daken sirenes opgesteld en worden enkele openbare schuilkelders aangelegd. Op 23 november 1939 wordt aan de Goudse bevolking kenbaar gemaakt: 'Morgen verduisteringsoefening in Kort Haarlem, Korte Akkeren en Stolkijkersluis. Ieder volge nauwkeurig de gedragsregels'. Bij warenhuis De Stad Parijs aan de Markt no. 10

1. Thea van Wordragen en Henny van Dolder, 'Sint Nicolaas komt naar Gouda!', in *Tidings* 32/4 (2014), p. 123-130.

De opgraving in het koor van de Sint-Janskerk

Marcel van Dasselaar

Toen in de eerste maanden van 2014 het funderingsherstel in het koor van de Sint-Janskerk werd uitgevoerd, heeft daarbij voor het eerst archeologisch onderzoek binnen de kerk plaatsgevonden. Hoewel de kerk de rustplaats is van vele bekende en minder bekende Gouwenaars, is er bij voorgaande graafwerkzaamheden nooit onderzoek verricht naar de begraven personen die daarbij aangetroffen werden. Van de restauratie in het begin van de 20e eeuw is dat wel te begrijpen; het archeologisch onderzoek stond toen nog in de kinderschoenen, maar ook bij het funderingsherstel in de jaren 1964-1980 is hier geen aandacht aan geschonken. Het nu uitgevoerde onderzoek toont aan hoeveel er geleerd kan worden uit de combinatie van archiefonderzoek en fysisch-antropologisch onderzoek van skeletresten. Het meest opvallende resultaat van de opgraving is echter de vondst van negen grafkelders van 17e- en 18e-eeuwse burgermeestersfamilies binnen het hoogkoor. De ontdekking van de kelders werpt nieuw licht op de begrafenisgeschiedenis van een aantal belangrijke Goudse regentenfamilies.

De opgraving in het koor (gestippeld) getekend op de overzichtskaart van restaurator Cuypers (1940, Bron: beeldbank RCE, objectnummer 19385)

De Lommerd of Bank van Lening in Gouda

EEUWENLANG EEN NOODZAKELIJK KWAAD...

Henny van Dolder-de Wit

In de middeleeuwen verschenen in veel steden wisselkantoren, later in de volksmond 'lommerd' of 'ome Jan' genoemd. Deze banken waren een uitkomst voor wie even krap bij kas zat, maar handelden niet altijd even netjes. Daarom nam in Gouda het stadsbestuur in 1654 de rol van lommerd op zich. De gang van zaken bij de lommerd was als volgt: tegen afgifte van een onderpand zoals kleding, huisraad, sieraden of boeken, ontving men een bepaald bedrag in contanten. Als bewijs diende een 'lommerdbriefje', waarop het beleende voorwerp, kredietbedrag en verschuldigde rente stonden genoteerd. Hiermee kon het pand binnen een vastgestelde tijd worden ingelost, mits het voorgeschoten bedrag en de rente waren voldaan. De vestiging van ongure pandjeshuizen vormde een probleem. Zij rekenden woekerprijzen, waardoor een deel van de toch al minderbedeelde bevolking in nog grotere problemen geraakte.

Opschrift Bank van lening Amsterdam (foto: <http://www.gewoonnieuws.nl/wp-content/uploads/2014/07/pandjeshuis2.jpg>)

Archief Stadsbank van Lening

De misstanden bij de pandjeshuizen vormden voor het Goudse stadsbestuur aanleiding om in 1654 een Bank van Lening in eigen beheer te gaan exploiteren. Dit stukje Goudse historie is vastgelegd en bewaard gebleven in het archief van de Goudse Bank van Lening, aanwezig in het Streekarchief Midden-Holland. Het telt 519 inventarisnummers, grotendeels kasboeken, journalen en financiële verslagen. Het geldelijk aspect komt in dit artikel slechts zijdelings aan bod. De aandacht is vooral gericht op medewerkers van de Bank en de mensen die er gebruik van maakten.

Reynier Snoy uit de slagschaduw van Erasmus

Paul H.A.M. Abels

In dit Erasmusjaar is veel gezegd en geschreven over de grote Gouds-Rotterdamse geleerde Erasmus Gerritszoon. Hij kende al bij zijn leven een grote groep bewonderaars, ook in Gouda, waar een hechte vriendenkring van Bijbelse humanisten de herinnering aan Erasmus in ere hield en zich door hem liet inspireren. Zij streefden naar vernieuwing en zuivering van de kerkelijke boodschap door terug te keren naar de oorspronkelijke Bijbelteksten en andere geschriften. Die vriendenkring bestond uit voormalige medebroeders uit het klooster Steyn, maar ook personen die geen geestelijk ambt bekleedden, maakten er deel van uit.¹ Tot de laatste groep kan ook een medicus worden gerekend, die beschouwd mag worden als de belangrijkste schakel tussen Erasmus en Gouda wat betreft de doorwerking van diens ideeën op het kerkelijke en politieke klimaat in deze stad. Die arts, Reynier Aertszoon Snoy, schreef verschillende boeken, waarvan er een zo vaak werd herdrukt, dat met recht gesteld kan worden dat hij tot op de dag van vandaag de meest gelezen auteur is uit de Goudse geschiedenis.

Ruïne van het slot Zandenburg bij Veere, waar Reynier Snoy zijn *Paraphrases* schreef. Op deze plek schreef Snoy in 1533 zijn *Paraphrases*. (Collectie Geheugen van Nederland. KB Den Haag)

1. K. Goudriaan, 'The Gouda Circle of Humanists', in: K. Goudriaan e.a. (eds.), *Education and Learning in the Low Countries 1400-1600. Studies in Honour of Hilde de Ridder-Symoens* (Brill's Studies in Intellectual History 123), Leiden 2004, p. 155-178.

Dicky ten Bergen-van Vliet vertelt

De historie van Gouda, verteld door mensen die het verleden zelf beleefd hebben en meegebouwd hebben aan de ontwikkeling van de stad. Dat is de essentie van een serie interviews onder de titel Gouwe Verhalen.

Gert Jan Jansen

“Wil jij een Gouwe Verhaal over mij gaan maken? Tja, ik ben een echte Goudse. Ik heb ook belangstelling voor geschiedenis. Maar of ik nou zo veel bijzonders te vertellen heb? Een kind of een kruiwagen; we zien wel wat er van komt. Het woord ‘verhaal’ spreekt me aan. Als kind hield ik ervan dat mijn moeder vertelde over haar jeugd in het tolhuis aan de Goejanverwelledijk. Zelf vertel ik regelmatig over de Tweede Wereldoorlog aan leerlingen van groep 8 in het basisonderwijs.”

100% Gouds

“Ik ben een geboren en getogen Goudse: Dirkje Adriana van Vliet, geboren op 13 oktober 1930 op Naaierstraat 15. Van Vliet is een bekende naam in Gouda. Voor een deel is het familie. De grootvader van Kik van Vliet bijvoorbeeld was een neef van mijn vader. Maar neem nou de slaggers Van Vliet, die zijn weer geen familie. Aan vaderskant bestond de familie uit tuinders, mensen die groenten telen. Ik denk dat mijn betovergrootvader daar al mee begonnen is. Grootvader Dirk van Vliet had tuinen aan de Bosweg en aan de Eerste Kade. Ik heb begrepen dat opoe Adriana van Vliet-van Eijk begonnen is met de groentewinkel. Toen woonden ze al op de Naaierstraat, waar opa Van Vliet het huis op nummer H'25 had gekocht. Later werd dat omgenummerd tot Naaierstraat 15. Ik ben er geboren en getogen. Het was geen grote familie. Zelf was ik enigst kind.

Opa van vaderskant was al voor mijn geboorte overleden

Dicky ten Bergen-van Vliet (1930)

Dicky ten Bergen (foto: Gert Jan Jansen)

Naaierstraat rond 1900 (foto: collectie HVDG)

Auteurs

Henny van Dolder-de Wit is redactielid van de *Tidings* en zeer actief in historisch onderzoek van Gouda.

Thea van Wordragen is voormalig bestuurslid van Die Goude. Zij is secretaris van de Stichting Vrienden van Archief en Librije te Gouda

Marcel van Dasselaar is archeoloog, bestuurslid van de Archeologische Vereniging Gouda en medewerker voor de rubriek 'Ondergronds'.

Paul Abels is historicus en redacteur van dit tijdschrift.

Gert Jan Jansen is vicevoorzitter van Die Goude en hoofdredacteur van de Nieuwsbrief. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'

Agenda

JAARLIJKSE BOEKENBEURS

26 november organiseren Die Goude, Gouda op Schrift, Stichting Open Monumentendag Gouda en het Gouds Antiquariaat de jaarlijkse Boekenbeurs van 11.00 tot 16.00 uur in het oude Stadhuis op de Markt.

LEZINGEN 2016

28 november: **Ronald van der Wal**
Geschiedenis van veiligheid en politie in Gouda
De lezing wordt voorafgegaan door de prijsuitreiking in het kader van de Verhalenwedstijd Voorouders.

LEZINGEN 2017

30 januari: **Ad van Liempt**
Na de bevrijding – de loodzware jaren 1945-1950

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

Sint-Nicolaas in Gouda tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 146

Thea van Wordragen en Henny van Dolder-de Wit

De opgraving in het koor van de Sint-Janskerk 154

Marcel van Dasselaar

De Lommerd of Bank van Lening in Gouda. 161

Henny van Dolder

Reynier Snoy uit de slagschaduw van Erasmus 171

Paul Abels

Gouwe Verhalen: Dicky ten Bergen-van Vliet 177

Gert-Jan Jansen